

Йовка Тишева (София)

ЗА СЛОВОРЕДНИТЕ МОДЕЛИ НА БЪЛГАРСКОТО ПРОСТО ИЗРЕЧЕНИЕ

yovka.tisheva@gmail.com

ON THE WORD ORDER OF BULGARIAN SIMPLE SENTENCES Yovka Tisheva (Sofia)

The main goal of this paper is to discuss some features of the arguments placed in or moved to the postverbal field in Bulgarian. The analyses are led by the assumption that there is a similarity between the structures on the left and the right edges of the sentence. Similar mechanisms could be applied to structure both parts – mechanisms of dislocations and doubling.

Key words: Bulgarian language, simple sentence, word order.

Една от отличителните черти на съвременния български език е свързана с важната роля на граматическите категории при изразяването на комуникативно-прагматичните особености на изказването. Наред с прагматичната натовареност на морфологичните значения, в българския език функционира и система от синтактични средства за представяне на информационната структура на изказването – неговият топик и фокус. Частите от изказването с различна информативна стойност (стара : нова информация) обикновено се маркират с фонологични средства, например интонационно. В българския език топикът и фокусът се представят и чрез специфични (и специализирани) синтактични конструкции и модели, които функционират като средства за означаване на информационната структура паралелно с прозодичните средства. Като основен неутрален, немаркиран словореден модел на простото изречение в българския език се определя подреждането *подлог – сказуемо – допълнение* (SVO) (вж. например Георгиева 1974). Има редица основания, свързани със словореда в разговорната реч и в диалектите, поради които този модел може да се нарече не основен, а по-скоро изходен, начален – в реалната речева комуникация се реализират негови варианти или трансформации. Тази вариативност обаче не е води до

„абсолютна свобода“ на словореда. Промените спрямо основния модел са подчинени на определени ограничения, свързани със синтактичната (фразова) структура или с изграждането на дискурса. Словоредът е едно от основните средства за означаване на елементите с различна прагматична функция. Идеите за актуалното членение на изречението (темо-ремната структура) и приложението им при анализа на българското просто изречение са едно от доказателствата за зависимостта на словореда, за регулирането му от информативната натовареност на синтактичните елементи.

Предпочитаните позиции за информативно натоварените фрази (топик или фокус на изказването) са в началото и в края на изречението. Основният словореден модел се състои от три елемента, като два от тях са назовани според функциите им като аргументи на глагола. Ако при анализа на словоредните варианти следваме триелементното членение на изречението, но го „презапишем“ по-общо като *начална фраза – предикативно ядро – финална фраза*, ще установим, че промените в словореда са свързани най-често с преместване на елементи към началната или крайната фраза, защото и двете позиции са силно свързани със синтактичното кодиране на дискурсивно натоварената информация. В позицията пред глагола – *лявата периферия* по терминологията на Рици (1997), могат да бъдат разположени както топикът, така и фокусът на изказването.

Валидността на идеята, че функциите на равнището на дискурса са определящи за подреждането на елементите, съставлящи лявата периферия на изречението в българския език, е проверена отдавна (вж. Рудин 1986). Топикът и фокусът на изказването могат да се намират и в позицията след глагола – в *дясната периферия* на изречението. Характеристиката на аргументите, разположени или преместени във финалната част на изречението, е и основната цел на настоящата статия. Анализите следват идеята, че строежът и механизмите, определящи структурирането на началната и финалната фраза (лявата и дясната периферия) на изречението, са сходни. И двете периферни зони са свързани с процесите на дислокация и удвояване на аргументи.

Структура на лявата периферия

Особеностите на лявата периферия в българския език вече са били обект на редица изследвания (вж. например Кръпова 2002; 2004; Тишева 2000). Наблюденията показват, че както видът, така и подреждането на елементите в началната фраза, са строго определени. Видът на елементите се определя от това на кое равнище от структурата на изречението функционират:

2. елементи, свързани със синтактичната структура - те означават илокутивната сила на изказването: въпросителни думи и частици, релативи (част от комплементизаторната фраза CP)

3. прагматично натоварени елементи – части от информационната структура: топикализирани или фокусирани фрази; средства за означаване на

субективно отношение: междуметия, възклицания, обръщения, прагматични частици.

В началото на изречението могат да са употребени само някои от посочените елементи, но е възможна и съвместната им употреба, сравни: *Кога се връщаш?; На мене не ми се излиза изобщо в това време – Ама чакай малко, ти кога точно се връщаш? Абе Иване, на мене хич не ми се излиза.*

Ако означаването на топика на изказването (старата информация) е маркирано чрез механизма на дислокацията - преместването на елемент от обичайното му (неутрално) място, по-често посоката на преместването е от средата към началото на изказването, тоест предпочитана е лявата дислокация. Интересно е да се посочи, че в българския език, както и във всички балкански езици, топикализацията (означаване на даден елемент от структурата на изказването като част от топика на изказването) е свързана и с клитично удвояване, сравни: *Вчера видях Иван. Вече казах на всички – Иван вчера го видях. На всички вече им казах.* Тъй като присъствието на приглаголна клитика, кореферентна с преместения елемент, е задължително, тази промяна се означава като *клитична лява дислокация* (Clitic Left Dislocation)(за особеностите на този тип лява дислокация в българския език вж. Кръпова 2002).

При анализите на лявата периферия Бенинка (2001) отбелязва, че механизъмът на клитична лява дислокация е приложим само за аргументи, които могат да се придвижат до позицията на спецификаторите във фразата на топика SpecTopP. Елементи, които нямат кореферентна клитика, могат да се разположат и в съответната позиция във фразата на фокуса SpecFocP. Тъй като спецификаторните позиции са многоместни, в тях, в рамките на лявата периферия, могат да се разположат неограничен брой елементи, при това в доста свободен ред. Има ограничения за аргументите, които се преместват в SpecFocP – само един от тях може да бъде маркиран и прозодично, с контрастно ударение. От това обаче не следва, че контрастно маркиран елемент, който се премества към лявата периферия, може да се разположи само в позицията на спецификатора във фразата на фокуса, защото в тази зона има и специална проекция за прагматично натоварени елементи, означена като DiscourseP(hrse).

Посочените механизми действат и в полето на лявата периферия на българското изречение. Тук обаче няма да бъде отделено повече внимание на топикализацията в началната част от изречението, тъй като този въпрос не е сред целите на настоящата работа. Представянето на областта пред глаголната фраза е включено само за да се очертае единият от обектите, свързани с хипотезата за симетричност при оформянето на двете периферни зони в българското изречение.

Преместване, при когото елементът, който е част от фразата на топика, се придвижва наляво, пред глагола, се определя като *лява дислокация*. Аргументът – пряко или непряко допълнение, се оказва вляво от глагола, а не след него, както е при изходния SVO модел, представен в (2). В глаголната

фраза позицията на допълнението е заета от личноместоименна клитика, която се съгласува по число и род със съществителното, подложено на словоредна промяна:

(1)[Мишо] не сме го виждали.

(2)Не сме виждали Мишо.

Тъй като включването на клитиката в глаголната фраза е задължителен елемент от механизма на този тип преместване, то най-точно може да се определи като *клитична лява дислокация*. Ако допълнението е изразено с фраза, например именна фраза с по-разширена структура, фразата се премества като цяло. В глаголната фраза отново се включва удвояващ кореферентен елемент:

Не сме виждали [новия колега от четвърти курс].

[новия колега от четвърти курс] не сме го виждали.

При лява дислокация на непрякото допълнение се премества цялата предложна фраза:

(5) Помогнах [на Мария] за теста.

(6)[На Мария] ѝ помогнах за теста.

Не всяко преместване на предложна фраза е дислокация. Необходимо е предлогът, опора на фразата, да е *на*. Само при преместване на *на*-фрази се активизира и втората стъпка от механизма на преместването – удвояване на допълнението с дателна клитика. Преместването в (7) очевидно не е дислокация, а най-общо топикализация – включването на елемент от структурата на изречението в групата на топика (познатата, старата информация от изказването):

(7) TopP [за изпита] ще помогна само на Мария.

Примерът в (6) илюстрира модела на клитична лява дислокация на непряко допълнение, изразено с предложна фраза. В разговорната реч често се срещат и друг тип примери: и двете стъпки при дислокацията – преместване и удвояване, са реализирани, но има и трети етап – при началото на преместването предлогът *на* е част от фразата, но липсва във фразата, която се разполага в началото на изречението:

(8) Вече казахме [на Петър].

(9) [Петър] вече му казахме.

Явлението, означено от Вакарелийска (1994; 1995) като *na-drop*, е регистрирано отдавна в българския език. В анализирания тук корпус то е сравнително по-често при безлични изречения с предикати, които задължително изискват клитика в глаголната фраза:

(10) [мен] езиците *ми* харесват. [теб] не ти ли започна кандидатстуденската кампания²

(11) [Жоро].му е неудобно.

² Примери (10) -(12), (18), (19)-(21)-(24), (26)-(29), (31) и (32) са ексцерпирани от базата данни за българската разговорна реч на Факултета по славянски филологии на СУ, достъпна на адрес www.bgspeech.net

Примерите по модела на (10) са проблематични при анализи на равнището на синтактичната структура. При липсата на предлог, който да означава, че в началната позиция е използвана форма на личното местоимение за непряко допълнение, само кореферентната падежно маркираната клитика означава синтактичната функция на преместения аргумент. Изпускането на предлога *на* от преместената фраза не прави изреченията граматически неправилни. Поради липсата на предлога в (10) не може да се твърди, че има съгласуване и по падеж между преместения аргумент и клитиката в глаголната фраза. Въпреки това прозодичните и прагматичните характеристики на тези конструкции дават основание те да се разглеждат също като клитични леви дислокации.

В устната реч се реализира и още един специфичен модел на преместване на аргументи пред глагола. В началната позиция отново е именна фраза (име или местоимение без предлог). В глаголната фраза отново има удвояваща клитика, която се съгласува по число и род с преместения аргумент, но не и по падеж:

(12) [Сашо] # отдавна не сме му писали.

Отделянето на елемента в началото на изречението с пауза е основание този тип конструкции да се разглеждат не като лява дислокация, а като *външен топик* (Hanging Topic) на изказването (за този тип премествания вж. по-подробно у Джонова 2004).

Следвайки теоретичните постановки на Рици (1997; 2001) за структурата на изречението, Кръпова (2002) достига до извода, че в българския език лявата периферия може да бъде разделена най-общо на две части: по-висока (начална) част, свързана с изразяването на топика, и по-ниска част (която е по-близо до глаголната фраза), свързана с изразяването на фокуса:

[Topic XP]_i CL_i V t_i
[Focus XP]_i V t_i (от Кръпова 2004)

Не само топикът, но и фокусът на изказването се означават чрез механизма на лявата дислокация. Само топикализацията обаче изисква и клитично удвояване. С лявата периферия на изречението се свързва един специфичен вид фокусиране, при което се поражда контрастен (идентификационен) фокус. Този фокус не представя нова информация за пропозицията в изказването, а се отнася към зададена от конкретния контекст система от възможности (алтернативи). Контрастният фокус „снема“ избора – той посочва точно тази възможност, с която се свързва предикатът в конкретното изказване. Контрастният фокус винаги е маркиран и с фонетични средства, например емфатично ударение (вж. Субисарета 1998).

Очевидно е, че елементите в лявата периферия на изречението не е задължително винаги да носят стара информация или да са основа за същинската, информативно наситената част от изказването. По-важно е обаче, че тези елементи се разполагат в началото на изречението в определен ред: левите дислокации предхождат фокусираните елементи; външният топик

заема първата позиция (най-лявата част) в рамките на лявата периферия.

Структура на дясната периферия. Дясна дислокация

Елементи от изречението, които са натоварени с определена прагматична информация, могат да се открият и в позициите, разположени след глагола. По аналогия с вече разгледаната *лява периферия* тази част от изречението се означава като *дясна периферия*. На К. Рудин дължим първото по-подробно описание на тази част от структурата на простото изречение в българския език. Тя определя именните групи в поствербална позиция (в дясната периферия на изречението) като „генерирани отделно от изречението, но свързани с него чрез кореферентно местоимение, което е част от S” (Рудин 1986: 14). От нейните примери става ясно, че реализации в дясната периферия може да имат както допълнението, така и подлогът:

(13) Зная я аз *нея*, [Неша].³

(14) Е, тъй са *те*, [момчетата].

(15) *Той* ще дойде, [баща ѝ].

В първите два примера и именната фраза, подложена на дясна дислокация, и кореферентната пълна форма на личното местоимение, независимо от падежната му маркираност във винителен или в именителен падеж, се намират след глагола. В (15) личното местоимение в именителен падеж (подлог) заема първата позиция, тоест предхожда глагола, докато antecedентът му заема последната позиция в изречението. Интересно е, че Пенчев обръща специално внимание на реда, в който се реализират именната фраза и кореферентното местоимение. Той твърди, че при контакт и при дистантно разположение на елементите става дума за две различни структури (вж. ГСБКЕ 1998: 565).

Наред с примери, при които има отношения на кореферентност между именната фраза в дясната периферия и местоимение в лявата или в централната част на изречението, Рудин отбелязва и случаи, при които липсва „удвояващ“ елемент:

(16) Заспало беше детето.

(17) Ще ми ги върне тя.

Тези примери могат да бъдат анализирани по различен начин, не само като преместване на подлога надясно, но и като движение на глаголната фраза пред подлога. Примерът в (16) може да се разглежда и като проява на незадължителното изразяването на подлога с лично местоимение в българския език (pro-drop) – удвояване има, но местоимението е нулево, а явно е изразен само неговият antecedent. Тези въпроси биха могли да бъдат обект на самостоятелно проучване. За настоящата работа по-важна е твърдението на

³ Примерите (13)-(17) са от Рудин (1986: 37-38).

Рудин, че дясната дислокация в българския език има същите характеристика както лявата дислокация. Представянето на особеностите на поствербалните фрази ще бъде ориентирано именно към проверка на тази идея.

Преместване на допълнението в дясната периферия

Както вече беше посочено, основният словореден модел на простото изречение в българския език е *подлог – сказуемо – допълнение (SVO)*, следователно по принцип позицията на допълнението е след глагола:

(18) и значи госпожо аз нали шот чакъм [баща ми]; аз съ възхищавам [на такива хора]

В духа на идеята за преместване на аргументи в дясната периферия на изречението обаче може да се разглеждат случаите, илюстрирани в примерите в (19):

(19) Няма да *ги* вземем [тея обици]; аз го пуснах във едната стая шот и без тва не *ми* трябва [на мене].

В изреченията допълненията са удвоени, но за разлика от примерите с лява дислокация, в (19) antecedентите на винителните/дателните клитики не са пред глагола, а след него. Възможни са различни интерпретации на тези структури. При едната от тях може да се приеме, че изходният SVO модел не е подложен на словоредни изменения – допълнението (в примерите фразата в скоби) остава на началното си място. Промени настъпват с глаголната фраза – там се включва местоименна клитика, кореферентна с допълнението, за да маркира падежа му. Анализите тук ще следват друга възможна интерпретация – в „първичното“ за структурата място за допълнението, като част от глаголната фраза, е употребена клитиката. В предходния контекст (вляво от глагола) липсва antecedent – фраза, кореферентна с клитиката, затова се налага нейното включване в полето след глагола, което формално съвпада с мястото на допълнение, изразено с именна или предложна фраза.

За разлика от конструкциите с клитична лява дислокация, в примери по модела на (19) употребата на удвояваща клитика не е задължителна:

(20) *[Мишо] не сме \emptyset виждали – Няма да вземем [тея обици]

Липсата на удвояваща кореферентна клитика при лява дислокация прави изречението граматически неправилно – при този модел допълнението трябва да се изрази задължително с помощта на механизма на удвояването. Очевидно конструкциите с дясна дислокация не споделят същите структурни особености – допълнението може да бъде изразено чрез именна фраза след глагола, на обичайното място за допълнението, към която би могло да има и удвояваща клитика.

Грамматичността на изречения и без удвояваща клитика показва, че макар външно моделът да съответства на механизма на удвояване на допълнението, всъщност клитиката и antecedentът не образуват едно цяло, което само като

конструкция – а не с някоя от частите си – може да се включи в изречението. Ето защо примери по модела на (19) трябва да се разглеждат не като удвояване на допълнението, а като дясна дислокация. Сравненията с други езици, в които се наблюдава същата словоредна промяна, показват, че дясна дислокация се реализира и в езици, в които няма клитично удвояване (вж. наблюденията на Антинучи и Чинкуе (1977), Кръпова (2005) за CIRD в италианския език).

В подкрепа на идеята, че в дясната периферия на изречението има свободни позиции за включване на „допълнителна“ (контекстно зависима или контекстно обогатяваща) информация са и случаите, в които в полето след глагола могат да се включат няколко фрази, представящи един и същ аргумент:

(21) Аз въобще не *ги* знаех [тея] # [първите] (въпроси от конспекта)

В пример (21) прякото допълнение е „разпръснато“ в три позиции, заети от различни части на речта – в глаголната фраза е включена винителната клитика, която показва падежа на допълнението, а след глагола вместо очакваните именни фрази (име – antecedent на местоимението или пълната форма на местоимението) са употребени показателно местоимение и членувано редно числително. Последните два елемента не образуват една фраза, а съставят две самостоятелни фрази – затова и определеността е означена във всяка от тях. Наличието на пауза между показателното местоимение и числителното прави разграничението между двете фрази още по-ясно. Фонологичната сегментация разграничава модела в (21) от следващия пример:

(22) Не мога да *ги* разбера [тези лудите]

Показателното местоимение и прилагателното, които са след глагола, в (22) образуват една фраза. Едновременната употреба на показателно местоимение и на определителен член в една фраза не противоречи на правилата за оформяне на именни словосъчетания в българския език. В случая става дума за проява на т.н. двойна определеност – една от проявите на тенденцията към многократност, в случая при маркиране на граматически значения, в разговорната реч.

Интересно е, че конструкции по модела на (21) показват близост с конструкциите с външен топик в лявата периферия:

(23) Милена # аз дори не съм я виждал [тая]

Съществителното собствено, винителната клитика от глаголната фраза и показателното местоимение след глагола са кореферентни. Собственото име в началото на изречението е употребено като външен топик – то образува отделна фраза, отделена с пауза от същинската част на изказването, като при това не се съгласува по падеж с допълнението. Най-общата информация за топика, зададена в първата фраза в лявата периферия, предполага конкретизация чрез фразата в дясната периферия.

В разгледаните позиции в дясната периферия могат да се употребят и непреки допълнения:

(24) Просто не му върви [на Роналдо] във днешния мач; Просто не му върви във днешния мач [на Роналдо]

Примерите с непреки допълнения имат същите особености както тези с преки допълнения. В глаголната фраза има дателна клитика, която е задължителна част от безличния предикат (*върви ми*). След глагола е употребена предложна фраза, която представя antecedента на личното местоимение. Двата израза се съгласуват по число, род и падеж, защото предлогът *на* може да се разглежда като падежен маркер (за падежа на непрякото допълнение).

Във връзка с употребата на предлога във фразата, подложена на дислокация, се очертава и една от съществените разлики между преместванията в лявата и в дясната периферия. Докато изпадането на предлога *на* при лява дислокация е доста често явление, при дясната дислокация това е невъзможно:

(25) *просто не му върви в днешния мач [Ø Роналдо]

Явлението, известно като Na-drop, вероятно може да се използва като тест за проверка на симетричността на двете периферни зони. Изпадането на предлога е възможно само при премествания наляво от глагола; в резултат на такива промени – преместване и изпадане на предлог – се реализират конструкции, доста близки до структурата на външния топик. В дясната периферия предложните конструкции са единствената възможност за представяне на непрякото допълнение.

Преместване на подлога в дясната периферия

В устните форми на българския език не само допълнението може да бъде изразено чрез поредица от кореферентни елементи. Подлогът също може да бъде представен чрез повече от един елемент в структурата на изречението:

(26) Тя ми обясняваше на мене [жената]

(27) А те къде живеят [индианците]?

В (26) формата на личното местоимение за именителен падеж е разположена пред глагола, а кореферентната именна фраза – във финалната част, след глагола. Удвояването на допълнението по същия модел – падежно маркирана местоименна форма пред глагола и antecedent след него – не ограничава преместването на съгласуваната с подлога именна фраза. На пръв поглед моделът на удвояване на подлога следва модела на удвояването на допълнението – освен че са кореферентни, двата елемента на конструкцията се съгласуват по число, род и падеж; името, представящо antecedента на местоимението, е определено (в примерите членувано с определителен член). Това сходство обаче е привидно, защото местоименните форми за именителен падеж не са клитики и поради това оформят самостоятелни фрази, докато винителните и дателните клитики остават част от глаголната фраза. Примерите с изразяване на подлога с поредица от кореферентни елементи

трябва да се разглеждат като дясна дислокация (или пренареждане на фразите в дясната периферия), а не като удвояване.

Трябва да се обърне внимание и на последователността, в която елементите от конструкцията с дясна дислокация на подлога се появяват. Макар да не е строго фиксиран, предпочитаният ред е този, представен в (26) и (27) – местоимението предхожда именната фраза. Възможно е именителната форма на местоимението да е в дясната периферия. Това обаче не води до задължителна размяна на местата на двете кореферентни фрази и включването на именната фраза в предходната част от изказването:

(28) Обясняваше ми *тя* [жената]; А къде живеят *те* [индианците]?

Местоимението отново предхожда именната фраза. Влияние върху граматичността на трансформациите, представени в (28), оказват и фонологични фактори – примерите са по-приемливи, ако между двете фрази, означаващи подлога, има пауза. Така моделът се доближава до представеното в (21) разделяне на дясната периферия и включването на „страничен“ елемент в нея, доста сходен с външния топик в лявата периферия.

Промените при преместване на личното местоимение подлог след глагола могат да доведат до отстраняване на именната фраза. Така именителната местоименна форма заема крайната дясна позиция в изречението. В контекста пред нея, както и пред глагола, липсва елемент, кореферентен с подлога:

(29) А на мен толкова ми беше интересна [тя].

(30) Всичко признавам, но това не съм го правил [аз].

Такива примери най-точно представят възможността за дясна дислокация на подлога. От специално проучване се нуждае въпросът дали при всички предикати е възможно това преместване, както и дали дясната дислокация на подлога е свързана с лявата дислокация (клитичното удвояване) на допълнението, както се оказва в представените примери.

Друг вариант на модела с дясна дислокация на подлога е показан в (31) и (32):

(31) Ами доста е сложна [песента].

(32) Започват да преследват своите противници [германците]

Подлогът е изразен с именна фраза, която е в края на изречението. Тя е единственият начин, чрез който е представен този аргумент – в изречението липсва лично местоимение, което да означава подлога. Интересно е, че дори прякото допълнение може да е пред именната фраза подлог, както е в (32).

Тъй като в българския език употребата на едносъставни глаголни изречения е широко застъпена (pro-drop), примерите в (31) и (32) може да се разглеждат като трансформации на изходни структури с подлог в начална позиция:

(33) Те // германците започват да преследват своите противници.

Личното местоимение и именната фраза се разделят в резултат на преместване на глаголната фраза наляво. Резултатът е структура, представена вече в примерите в (26) и (27):

(34) [Те] [започват да преследват своите противници] [германците]

Последната стъпка за генерирането на структурата, представена в (32), е изпускането на личното местоимение, което е пред глаголната фраза. Началната позиция на подлога остава празна, именната част от фразата, заемаща позицията на подлога в изходното изречение, се реализира като дясна дислокация, във финалната част от дясната периферия:

(34) *pro* [започват да преследват своите противници] [германците]

Представените примери дават основание да се направи изводът, че при дясна дислокация на подлога могат да се реализират два структурни модела – със или без реализация на личното местоимение подлог в изречението. Върху анализа на дясната дислокация на допълнението влияние оказва клитичното удвояване – определен тип предикати изискват задължителна употреба на винителна или дателна клитика и в този смисъл включването на кореферентна именна фраза води до удвояване. За анализа на дясната дислокация на подлога е важен статутът на именителната форма на личното местоимение – дали е изразено явно или позицията му е празна.

Наблюденията върху словоредните варианти при реализирането на глаголните аргументи показват структурната асиметрия между лявата и дясната периферия в българското просто изречение. Дислокацията е механизъм, който се прилага както в областта пред глагола, така и в позициите след него. Резултатите от действието на този механизъм в двете зони са различни. Изпускането на предлога *на* от фразата на непрякото допълнение е възможно само при придвижване на предложната фраза в лявата периферия, в абсолютното начало на изречението. Отделянето с фонологични средства на елементите в дясната периферия (заемащи финалната позиция в изречението) от предхождащите ги части не е задължително. Външния топик в лявата периферия обаче винаги подлежи на отделяне с пауза от следващите го фрази. Редът на фразите в лявата периферия е фиксиран, докато в дясната периферия, след глаголната фраза, са възможни словоредни варианти и известна свобода в подреждането на фразите една спрямо друга. Механизмите, които определят словоредните варианти при лявата и дясната дислокация, също са различни.

Библиография

- Антинучи, Чинкве 1977:** Antinucci, F., Cinque, G. Sull'ordine delle parole in italiano: l'emarginazione. – Studi di grammatica italiana, 6.
- Бенинка 2001:** Benincà, P. The position of Topic and Focus in the Left Periphery. – Cinque, G., G. Salvi (eds). Current Studies in Italian Syntax. Essays offered to Lorenzo Renzi. Elsevier.
- Вакарелийска 1994:** Vakareliyska, C. Na-drop in Bulgarian. – Journal of Slavic Linguistics 2 (1).
- Вакарелийска 1995:** – Vakareliyska, C. Na-drop in the context of Bulgarian case marking: Data from aphasia. – Harvard Studies in Slavic Linguistics. Vol. III.

- Георгиева 1974:** Георгиева, Е. Словоред на простото изречение в българския книжовен език. София.
- ГСБКЕ 1998:** Бояджиев, Т., И. Куцаров, Й. Пенчев. Граматика на съвременния български книжовен език. София.
- Джонова 2004:** Джонова, М. Конструкции от типа *аз ми се струва* в българската разговорна реч. – Проблеми на българската разговорна реч. Кн. 6. В. Търново.
- Кръпова 2002:** Krapova, I. On the Left Periphery of the Bulgarian sentence. – University of Venice Working Papers in Linguistics, vol. 12.
- Кръпова 2004:** Krapova, I. Word order in Topic-Focus structures in the Balkan languages. – L'Europa d'oltremare. Contributi italiani al IX congresso Internazionale dell' Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Europeen, Tirana, 30 agosto - 3 settembre 2004. Romania Orientale 7, XVII, Roma.
- Кръпова 2005:** Krapova, I. Clitic Doubling in Bulgarian with Reference to Balkan Languages and Dialects. Ms.
- Рици 1997:** Rizzi, L. The Fine Structure of the Left Periphery. – L. Haegeman (ed.). Elements of grammar. Dordrecht.
- Рици 2001:** Rizzi, L. On the position Interrogative in the Left Periphery of the Clause. – Cinque, G., G. Salvi (eds). Current Studies in Italian Syntax. Essays offered to Lorenzo Renzi. Elsevier.
- Рудин 1986:** Rudin, C. Aspects of Bulgarian Syntax: Complementizers and Wh Constructions. Columbus.
- Субисарета 1998:** Zubizarreta, M.-L. Prosody, Focus and Word Order. Cambridge.
- Тишева 2000:** Тишева, Й. Модели за интерпретация на сложното изречение в българския език. София.